

Krzysztof Bobryk

ORCID: 0000-0002-2459-2798

bobryk.krzysztof@wp.pl

Uniwersytet w Siedlcach

Wydział Nauk Społecznych

Kulturowe wyzwania bezpieczeństwa

Cultural Security. Theory – Selected Aspects – Case Studies,
eds. Elżbieta Szyszlak, Rafał Wiśniewski, Radosław Zenderowski,
Peter Lang GmbH, Lausanne – Berlin 2023, pp. 304

DOI: 10.34739/doc.2025.22.16

Problematyka bezpieczeństwa budzi coraz większe zainteresowanie badaczy. To obszar wieloaspektowy, wykraczający daleko poza kwestie militarne czy przestrzeganie porządku publicznego. To szerokie ujęcie dotyczące zarówno jednostek, jak i całych państw. Najczęściej w zakresie definicyjnym odnosi się do braku zagrożeń, spokoju, ochrony przed niebezpieczeństwem. Istotnym elementem jest też możliwość niezakłóconego rozwoju w warunkach zmian społecznych¹. Zwłaszcza w kontekście narastających wyzwań i zagrożeń². Należy więc stwierdzić, iż „za bezpieczeństwo kulturowe należy uznać stan, w którym społeczeństwo zamieszkujące terytorium danego państwa może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie czerpać ze wzorów i doświadczeń innych narodów. To również pewność przetrwania i rozwoju tożsa-

¹ *Współczesne bezpieczeństwo kulturowe*, red. P. Żarkowski, S. Topolewski, Siedlce 2014; J. Gierszewski, K. Drabik, A. Pieczywok, *Bezpieczeństwo kulturowe w trakcie zmian społecznych*, Warszawa 2020; S. Jarmoszko, *Społeczne konteksty i konstrukty bezpieczeństwa (z zagadnień socjologii bezpieczeństwa)*, Siedlce 2025.

² J. Gierszewski, A. Pieczywok, J. Piwowarski, *Wyzwania i zagrożenia w obszarze bezpieczeństwa kulturowego*, Toruń 2020. Obserwuje się wzrastającą w skali globalnej liczbę konfliktów zarówno wewnątrzpaństwowych, jak i międzypaństwowych, których przyczyną są kwestie narodowościowe, etniczne, religijne czy językowe. Magdalena El Ghamari wskazuje więc na tendencję rosnącego znaczenia kwestii kulturowych w aspekcie bezpieczeństwa. M. El Ghamari, *Bezpieczeństwo kulturowe a kulturowe uwarunkowania prowadzenia działań zbrojnych w regionie MENA*, „Doctrina. Studia Socjeczno-Polityczne” 2018, nr 15, s. 25.

mości narodowej czy religijnej danej społeczności oraz ochrona przed obcymi wpływami, a zatem niebezpieczeństwem osłabienia spójności wewnętrznej”³. Nowe wyzwania w tym zakresie niesie również postęp techniczny i technologiczny, który z jednej strony prowadzi do podniesieniu poziomu życia, a z drugiej daje coraz to nowocześniejsze narzędzia destabilizacji. Przy tym pojawiają się nowe punkty zapalne, a międzynarodowy system zapewniający dotychczas bezpieczeństwo wyraźnie traci na wydolności. Informacja, manipulacja, dezinformacja są coraz częstszym narzędziem inżynierii społecznej. Oddziałuje to na wiele sfer życia, funkcjonowanie społeczeństw, kształtowanie tożsamości, co jest bezpośrednio związane z bezpieczeństwem kulturowym⁴.

Szeroki wachlarz problemów związanych z tym obszarem został podjęty w anglojęzycznej publikacji *Cultural Security. Theory – Selected Aspects – Case Studies* (*Bezpieczeństwo kulturowe. Teoria – Wybrane aspekty – Studia przypadków*) pod redakcją Elżbiety Szyszłak, Rafała Wiśniewskiego, Radosława Zenderowskiego, wydanej w Niemczech przez prestiżowe wydawnictwo „Peter Lang”⁵. Zjawiska kulturowe mają interdyscyplinarny charakter, co bezpośrednio wpływa na wielopłaszczyznową specyfikę bezpieczeństwa kulturowego⁶. Jak słusznie zauważają redaktorzy, „badacze definiujący bezpieczeństwo kulturowe wskazują, że jego istotą jest dążenie do ochrony tożsamości i dziedzictwa kulturowego oraz możliwości jego rozwoju, stymulowanego między innymi (świadomym) czerpaniem z innych kultur. Konieczna jest zatem otwartość na inne kultury i tolerancja, ale także świadomość zagrożeń, jakie mogą wynikać z braku ograniczeń w dostępie do obcych wzorców kulturowych. Dlatego też, próbując zdefiniować bezpieczeństwo kulturowe, należy mieć na uwadze zarówno kwestie bezpośrednio związane z kulturą, tj. ochronę,

³ A. Włodkowska, *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa*, red. K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Warszawa 2009, s. 148. Cf. G. Michałowska, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997, s. 132.

⁴ A. Bobryk, *Wstęp*, [w:] *Bezpieczeństwo w aspekcie wyzwań współczesności*, red. A. Bobryk, Siedlce 2025, s. 5-7.

⁵ *Cultural Security. Theory – Selected Aspects – Case Studies*, red. E. Szyszłak, R. Wiśniewski, R. Zenderowski, Lausanne–Berlin 2023.

⁶ T. Jemiolo, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, „Przedsiębiorstwo Przyszłości” 2016, nr 27, s. 45.

zachowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego danego podmiotu, jak i kwestię tożsamości⁷.

W aspekcie bezpieczeństwa kulturowego coraz istotniejsze wyzwania stawiają procesy globalizacji. Dotyczy to poszczególnych grup ludności, szerszych społeczności czy nawet państw. Z jednej strony są to zjawiska unifikacji, a z drugiej – narastające zróżnicowania. Międzykulturowe interakcje tworzą niejednokrotnie różnego rodzaju napięcia lub wręcz konflikty. Intensywna mobilność, brak przygotowania do kontaktów interkulturowych, złożona sieć relacji nierzadko wywołuje zagrożenia w aspekcie praw poszczególnych osób czy grup, poprzez to występują różnorodnego rodzaju niebezpieczeństwa w odniesieniu do tożsamości czy możliwości rozwoju. Napięcia te nie sprzyjają wykorzystaniu lub rozwojowi kapitału społecznego oraz kulturowego, zwłaszcza w odniesieniu do społeczności o wysokim wskaźniku mobilności lub o charakterze mniejszościowym⁸.

Redaktorzy książki, zmierzając do szerokiego zdefiniowania bezpieczeństwa kulturowego, zwracają uwagę z jednej strony na aspekty bezpośrednio związane z kulturą jak ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego podmiotu, z drugiej zaś na kwestie tożsamości. Podkreślili przy tym, iż głównym nurtem podjętych rozważań było bezpieczeństwo kulturowe państwa. Wskazali więc, że obszar ten „odnosi się do dwóch podstawowych kategorii – identyfikacji kulturowej oraz dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego). Jest to państwo, w którym tworzone są warunki dla zachowania tożsamości (kulturowej) oraz zachowania i rozwoju dziedzictwa kulturowego, w obliczu wyzwań, jakie stawia otoczenie międzynarodowe, oddziałujące na państwo i z natury rzeczy zmienne⁹. Przy tym dostrzegali, iż stwarza to pewne trudności badawcze. Oceniali, że bezpieczeństwo kulturowe składa się w znaczącej mierze z „niemierzalnych” czynników o charakterze subiektywnym, wpływających na określenie, które symbole i treści kulturowe oraz jaka część dziedzictwa kulturowego są szczególnie ważne dla utrzymania bezpieczeństwa kulturowego i tożsamości kulturowej/etnicznej państwa, a także jakie są dla niego zagrożenia. Są to czynniki historyczne, kulturowe,

---

⁷ E. Szyszlak, R. Wiśniewski, R. Zenderowski, *Introduction*, [w:] *Cultural Security...*, s. 12; Cf. A. Glen, *Poznanie bezpieczeństwa podmiotu. Prawda, metafory, myślenie, język*, Siedlce 2025.

⁸ L. Korporowicz, *Bezpieczeństwo kulturowe w rozwoju zrównoważonym*, „Edukacja Międzykulturowa” 2018, nr 9, s. 33.

⁹ E. Szyszlak, R. Wiśniewski, R. Zenderowski, *Introduction...*, s. 13.

polityczno-ekonomiczne i demograficzne. Będą one również determinować miejsce bezpieczeństwa kulturowego w hierarchii innych sektorów bezpieczeństwa”¹⁰.

Książka została ułożona w porządku problemowym. Swoje rozważania i analizy zawarło w niej 20 badaczy z 11 ośrodków akademickich. Uwzględniając różnorodne perspektywy badawcze i wieloaspektowość problemu publikację podzielono na trzy części. W sekcji I *Bezpieczeństwo kulturowe w wymiarze teoretycznym i metodologicznym* zawarto cztery artykuły, które stanowią właściwe wprowadzenie w badaną problematykę i ukazują jej kontekst. Są to rozważania, których autorami są Marek Bodziany *Geneza i historia badań nad bezpieczeństwem kulturowym*¹¹, Sebastian Wojciechowski *Nowy model bezpieczeństwa kulturowego*¹², Krzysztof Cebul *Bezpieczeństwo kulturowe i kultura bezpieczeństwa*¹³ i Anna Kurkiewicz *Kształtowanie ideologicznych podstaw bezpieczeństwa kulturowego*¹⁴.

W części II *Wybrane aspekty bezpieczeństwa kulturowego* poddano analizie wymiary bezpieczeństwa kulturowego, jak też czynniki wpływające na jego utrzymanie. To istotny element rozważań, poszerzający zakres wiedzy teoretycznej osadzając ją w kontekście wyselekcjonowanych na potrzeby analiz kontekstów bezpieczeństwa kulturowego. Na tę część składa się 7 artykułów. To wyniki badań Andrzeja Szabaciuka *Stare i nowe zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego*¹⁵, Tomasza Szyszlaka *System bezpieczeństwa kulturo-*

¹⁰ Ibidem.

¹¹ M. Bodziany, *The genesis and history of cultural security research*, [w:] Ibidem, s. 19-30. Cf. M. Kopczeński, T. Landmann, *Bezpieczeństwo kulturowe państwa. Regulacje prawne – geneza problemu*, [w:] *W trosce o bezpieczne jutro. Reminiscencje i zamierzenia*, cz. 2, red. A. Bolewski, J. Farysej, Poznań 2018, s. 13-27.

¹² S. Wojciechowski, *A new model of cultural security*, [w:] *Cultural Security...*, s. 31-43. Cf. *Kulturowe, edukacyjne i organizacyjne aspekty bezpieczeństwa w trzeciej dekadzie XXI wieku*, red. J. Kręcikij, S. Mazur, T. Rubaj, Kalisz 2025.

¹³ K. Cebul, *Cultural security and security culture*, [w:] *Cultural Security...*, s. 45-56. Cf. M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2006; *Współczesne bezpieczeństwo i kultura bezpieczeństwa*, red. A. Filipek, B. Gątek, Siedlce 2014; *Kultura bezpieczeństwa w teorii i praktyce*, red. J. Gierszewski, M. Kubiak, Toruń 2019; J. Piwowarski, *Nauki o bezpieczeństwie. Kultura bezpieczeństwa i redefinicja środowiska bezpieczeństwa*, Warszawa 2020; D. Krzewniak, *Kultura bezpieczeństwa informacyjnego młodzieży w kontekście patroleści zamieszczanych w internecie*, Siedlce 2023.

¹⁴ A. Kurkiewicz, *Shaping the ideological foundations of cultural security*, [w:] *Cultural Security...*, s. 57-67. Cf. *Bezpieczeństwo i wolność jako kategorie kulturowe i społeczne. Zbiór prac*, red. J. Dębowski, Siedlce 2004.

¹⁵ A. Szabaciuk, *Old and new threats to cultural security*, [w:] *Cultural Security...*, s. 71-81. Cf. J. Czaja, *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Kraków 2013.

wego jako podsystem systemu bezpieczeństwa narodowego¹⁶, Jarosława Jarzabka *Bezpieczeństwo kulturowe w polityce bezpieczeństwa państwa*¹⁷, Elżbiety Szyszlak *Problem bezpieczeństwa kulturowego grup mniejszościowych*¹⁸, Ireneusza Jaźwińskiego *Kapitał ludzki jako wyznacznik bezpieczeństwa kulturowego*¹⁹, Mariusza Sulkowskiego *Bezpieczeństwo kulturowe i religia*²⁰, Joanny Kulskiej *Dyplomacja oparta na wierze i bezpieczeństwo kulturowe: między pluralizmem a partykularyzmem*²¹.

W części III *Bezpieczeństwo kulturowe wybranych krajów i Unii Europejskiej* zaprezentowano studia przypadków. W tym ujęciu państwo zostało ukazane jako podmiot bezpieczeństwa kulturowego. W tej części opisano rozwiązania instytucjonalne, uwarunkowania, sferę prawną, realizowaną politykę, stosunek do mniejszości oraz wskazano na wyzwania, szanse i zagrożenia, przed którymi stoi państwo w dążeniu do utrzymania bezpieczeństwa kulturowego. W tym kontekście nasuwa się tylko refleksja, iż w wymiarze społecznym bezpieczeństwo kulturowe nie zawsze jest tożsame z bezpieczeństwem kulturowym państw²². Rozwiązanie przyjęte przez autorów zapewne związane jest z potrzebą ukazania tego obszaru problemowego z perspektywy instytucjonalnej. Redaktorzy w tym kontekście wyjaśniali i podkreślali, iż bezpieczeństwo kulturowe jest ściśle zwią-

---

¹⁶ T. Szyszlak, *The system of cultural security as a subsystem of the national security system*, [w:] *Cultural Security...*, s. 83-94. Cf. S. Bylina, *System bezpieczeństwa narodowego. Aksjonormatywne studium w kontekście teoretycznym i praktycznym*, Siedlce-Drohiczyń 2017.

¹⁷ J. Jarzabek, *Cultural security in the politics of security of the state*, [w:] *Cultural Security...*, s. 95-106. Cf. S. Topolewski, P. Żarkowski, *Współczesny wymiar bezpieczeństwa narodowego (wybrane zagadnienia)*, Siedlce 2015; Z. Ciekankowski, J. Nowicka, H. Wyřebek, *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, Siedlce 2017; *Bezpieczeństwo państwa w wymiarze społeczno-politycznym. Wybrane zagadnienia*, red. M. Jurgilewicz, M. Delong, Rzeszów 2020.

¹⁸ E. Szyszlak, *The problem of the cultural security of minority groups*, [w:] *Cultural Security...*, s. 107-119. Cf. *Wielość kultur: między dialogiem a konfliktem*, red. V. Gul-Rechlewicz, Kielce 2018; A. Bobryk, *Die Fesseln der Geschichte. Erinnerungskonflikte in Litauen, „Osteuropa”* 2020, nr 1-2, s. 51-60.

¹⁹ I. Jaźwiński, *Human capital as a determinant of cultural security*, [w:] *Cultural Security...*, s. 121-131. Cf. M. Lubicz-Miszewski, *Kresowe projekty edukacyjne na rzecz umacniania bezpieczeństwa kulturowego*, Jawor 2018.

²⁰ M. Sulkowski, *Cultural security and religion*, [w:] *Cultural Security...*, s. 133-145. Cf. R.M. Bosco, *Securing the Sacred. Religion, National Security and the Western State*, Ann Arbor 2014.

²¹ J. Kulska, *Faith-based diplomacy and cultural security: Between pluralism and particularism*, [w:] *Cultural Security...*, s. 147-158. Cf. *Europa w dobie przemian. O wielokulturowości i bezpieczeństwie*, red. C. Smuniewski, R. Kobryński, Warszawa 2016.

²² A. Włodkowska, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 148.

zane zarówno z bezpieczeństwem jednostki, jak i grup społecznych. Przy tym zaznaczali, że „Jest ono jednak również powiązane z państwem – państwo jest nadal podstawowym podmiotem bezpieczeństwa, w tym dla bezpieczeństwa kulturowego, a ten sektor bezpieczeństwa jest silnie powiązany z innymi sektorami bezpieczeństwa narodowego. Co więcej, celem państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa obywateli, w tym bezpieczeństwa kulturowego. Należy jednak zauważyć, że w przypadku bezpieczeństwa kulturowego może występować dysonans między bezpieczeństwem kulturowym państwa a bezpieczeństwem kulturowym obywateli, wynikający z jego specyfiki”²³. Na rozdział ten składa się 8 artykułów. Grzegorz Kęsik ukazał bezpieczeństwo kulturowe Polski²⁴, Adam Bobryk Litwy²⁵, Anna Jagiełło-Szostak Serbii²⁶, Marko Babić Bośni i Hercegowiny²⁷, Marcin

²³ E. Szyszlak, R. Wiśniewski, R. Zenderowski, *Introduction...*, s. 12.

²⁴ G. Kęsik, *The cultural security of Poland*, [w:] *Cultural Security...*, s. 161-174. Cf. *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej*, red. S. Dudra, B. Nitschke, Kraków 2010; A. Bobryk, C. Kalita, *Policy and the national minorities in Poland. Social and philosophical aspect*, „Austrian Journal of Humanities and Social Sciences” 2015, nr 11-12, s. 74-78; J. Walczak, *Mniejszości narodowe i etniczne w aspekcie bezpieczeństwa RP*, [w:] *Bezpieczeństwo społeczno-kulturowe*, red. M. Gębska, P. Majdan, Warszawa 2018, s. 148-170; I. Oleksiewicz, *Prawne ujęcie polityki bezpieczeństwa społeczno-kulturowego Polski*, [w:] *Bezpieczeństwo pozamilitarne Europy w XXI w.*, red. I. Oleksiewicz, Rzeszów 2020, s. 53-72; E. Raczyńska, *Transformacja systemowa a odbudowa struktur cerkiewnych*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2022, nr 19, s. 324-337; A. Kozera, *Bezpieczeństwo kulturowe Polski*, [w:] *Polska bezpieczna czy nie? Służby specjalne - wojsko - dyplomacja w XX i XXI wieku*, red. M. Siewier, Częstochowa 2023, s. 703-716.

²⁵ A. Bobryk, *The cultural security of Lithuania*, [w:] *Cultural Security...*, s. 175-187. Cf. A. Bobryk, *Stosunek społeczeństwa litewskiego do polskich pomników i miejsc pamięci narodowej. Przypadek Oran*, [w:] *Życie społeczne Polaków na Wschodzie. Wybrane zagadnienia*, red. A. Bobryk, Siedlce 2007, s. 65-76; E. Kuzborska-Pacha, *Sytuacja prawna mniejszości narodowych na Litwie w kontekście międzynarodowych i ponadnarodowych standardów ich ochrony*, Warszawa 2012; K. Buchowski, *Litvomanai ir polonizuotojai. Mitai, abipusės nuostatos ir stereotipai lenkų ir lietuvių santykiuose pirmoje XX amžiaus pusėje*, Vilnius 2012; A. Bobryk, Z. Kurcz, *Polityka etniczna Litwy*, [w:] *Polityka etniczna współczesnych państw Europy Środkowo-Wschodniej*, red. H. Chałupczak, R. Zenderowski, W. Baluk, Lublin 2015, s. 239-284; A. Bobryk, *Tożsamościowo-językowy aspekt pisowni nazwisk mniejszości narodowych. Przykład Republiki Litewskiej*, [w:] *Ідентичності народів Центрально-Східної Європи. Колективна монографія*, red. H. Коваліско, А. Скагеринчук, Р. Радзік, Львів 2018, s. 248-266; M. Stefanowicz, *Polityka etniczna Litwy*, Kraków 2019; A. Bobryk, *Wielojęzyczność w nazewnictwie ulic w aspekcie wielokulturowości dużego miasta. Przykład Wilna*, [w:] *Oblicza dużego miasta: instytucje, organizacje, procesy*, red. B. Cieślińska, Białystok 2019, s. 53-72; M. Drygiel-Bielińska, *Litwa wobec mniejszości*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2021, nr 18, s. 265-271.

²⁶ A. Jagiełło-Szostak, *The cultural security of Serbia*, [w:] *Cultural Security...*, s. 189-203. Cf. A. Jagiełło-Szostak, E. Szyszlak, *Bezpieczeństwo kulturowe Republiki Serbii*, [w:] *Republika Serbii. Aspekty polityki badawczej i międzynarodowej*, red. A. Jagiełło-Szostak, Wrocław 2016, s. 87-109.

Szydzisz Izraela²⁸, Radosław Fiedler Iranu²⁹, Monika Maria Brzezińska Niemiec³⁰, Michał Gierycz i Piotr Mazurkiewicz Unii Europejskiej³¹. Całość jest poprzedzona wstępem, a na końcu publikacji znajdują się biogramy autorów i wykaz poprzednich 52 publikacji z serii „Studia nad Polityką, Bezpieczeństwem i Społeczeństwem”³², w ramach której ukazała się książka *Cultural Security*.

Autorzy dostrzegają dynamikę zmian i wyzwań związanych z bezpieczeństwem, a zwłaszcza jego kulturowym aspektem. Warto w tym kontekście przytoczyć słowa Elżbiety Szyszlak, Rafała Wiśniewskiego i Radosława Zenderowskiego, którzy stwierdzili „W drugiej połowie XX wieku podjęto szereg inicjatyw międzynarodowych, na niespotykaną dotąd skalę, mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego – materialnego i niematerialnego – w czasie wojny i pokoju, a także ochronę kultury grup mniejszościowych. Okres ten przyniósł również fundamentalne zmiany w postrzeganiu bezpieczeństwa. Koniec ubiegłego stulecia był czasem rozpadu świata dwubiegunowego wraz z końcem zimnej wojny. Ludzie zaczęli dostrzegać, że siła militarna i potęga nie wystarczają do zdefiniowania bezpieczeństwa, a o niepowodzeniu operacji militarnych mogły decydować nie kwestie militarne, czy nawet polityczne, lecz społeczno-kulturowe. Te ostatnie mogą zresztą stać się podstawą rozwoju ruchów zagrażających bezpieczeństwu wewnętrznemu i międzynarodowemu. Pojawiły się również zjawiska niespotykane wcześniej na taką skalę, takie jak

---

²⁷ M. Babić, *The cultural security of Bosnia and Herzegovina*, [w:] *Cultural Security...*, s. 205-215. Cf. M. El Ghamari, *Balkański tygiel bezpieczeństwa kulturowego. Radykalizacja w Bośni i Hercegowinie*, „Studia Orientalne” 2018, nr 1, s. 158-177.

²⁸ M. Szydzisz, *The cultural security of Israel*, [w:] *Cultural Security...*, s. 217-231. Cf. P. Kosiorek, M. Szydzisz, E. Szyszlak, *Between secularity and ultra-orthodoxy. The cultural conflict between Hilonim and Haredim and its impact on Israel's cultural security*, „Historia i Polityka” 2024, nr 48, s. 59-82.

²⁹ R. Fiedler, *The cultural security of Iran*, [w:] *Cultural Security...*, s. 233-247. Cf. M. Stolarczyk, *Iran. Państwo i religia*, Warszawa 2001.

³⁰ M.M. Brzezińska, *The cultural security of Germany*, [w:] *Cultural Security...*, s. 249-261. Cf. K. Brützel, *Kulturelle Sicherheit in zweisprachigen Gemeinden am Beispiel der drohenden Nichteinrichtung einer fünften Klasse in Radwor/Radibor 2005*, Bautzen 2024; *Kulturproduktion in der Migrationsgesellschaft. Herausforderungen für Kulturinstitutionen und Kulturpolitik*, red. J. Schneider, J. Oltmer, A. Pott, A. Schmitz, Bielefeld 2024.

³¹ M. Gierycz, P. Mazurkiewicz, *Cultural security in the European Union*, [w:] *Cultural Security...*, s. 263-292. Cf. M. Jaroszyńska, *Bezpieczeństwo kulturowe Europy w XXI wieku*, Warszawa 2016; *Integration and exclusion. Linguistic rights of national minorities in Europe*, red. E. Kuzborska, Vilnius 2016; E. Martusewicz-Pawlus, *Euroislam „contra” islamizm. Drogi i bezdroża bezpieczeństwa obywateli Unii Europejskiej*, Warszawa 2020.

³² Redaktorem serii jest Stanisław Sulowski.

migracje, rozwój ruchów terrorystycznych, dynamiczny rozwój nielegalnego rynku dzieł sztuki itp., które zmusiły badaczy bezpieczeństwa do wypracowania nowego paradygmatu w naukach o bezpieczeństwie, uwzględniającego relację między bezpieczeństwem a kulturą”³³.

Książka pod redakcją Elżbiety Szyszlak, Rafała Wiśniewskiego i Radosława Zenderowskiego jest zbiorem istotnych analiz dotyczących bezpieczeństwa kulturowego. Rozważania wskazują przede wszystkim na perspektywę powiązania tego obszaru ze sferą oddziaływania państwa, niemniej uwzględniają również optykę różnorodnych grup mniejszościowych. Ważnym walorem dociekań jest powiązanie ujęcia teoretycznego z metodologicznym i oparciu tego na szeregu studiów przypadków, co daje bardzo efektywne rozwiązania. Badacze ukazują istotę problematyki bezpieczeństwa kulturowego, konteksty tego obszaru, wyzwania, zagrożenia, perspektywy, dostarczają sposobów myślenia umożliwiających zrozumienie, ale także wskazują różnorodne rekomendacje.

Bez wątplenia monografia *Cultural Security. Theory – Selected Aspects – Case Studies* jest bogatym i wielowątkowym źródłem wiedzy w zakresie bezpieczeństwa kulturowego. Wychodzi ona naprzeciw oczekiwaniom badawczym i prowadzi do umiędzynarodowienia wyników badań. Ukazuje znaczenie i wielowątkowość obszaru bezpieczeństwa kulturowego oraz samej kultury dla bezpieczeństwa³⁴. Jej struktura jest przejrzysta i logiczna. Można zgłosić tylko kilka uwag o charakterze dyskusyjnym. Wydaje się, że w większym zakresie winny być

³³ E. Szyszlak, R. Wiśniewski, R. Zenderowski, *Introduction...*, s. 11-12. Cf. *Polityczne i społeczno-kulturowe determinanty bezpieczeństwa. Ujęcie interdyscyplinarne*, red. K.D. Szulborski, D.M. Mościcka, K.J. Świdzińska, Olsztyn 2015; A. Bobryk, *Postawy Polaków wobec uchodźców w świetle publikacji „Gazety Wyborczej” i „Naszego Dziennika”*, [w:] *Kryzys migracyjny. Perspektywa społeczno-kulturowa*, t. I, red. B. Pasamoniak, U. Markowska-Manista, Warszawa 2017, s. 46-66; S. Topolewski, *Europa w obliczu zagrożeń terroryzmu islamskiego*, [w:] *O terroryzmie jako zagrożeniu dla bezpieczeństwa społecznego*, red. A. Indraszczyk, M. Lipińska-Rzeszutek, Warszawa 2017, s. 45-63; M. Cieślarczyk, *Znaczenie kultury bezpieczeństwa dla zrównoważonego rozwoju w wymiarze osobowym i strukturalnym*, [w:] *Bezpieczeństwo społeczno-kulturowe...*, s. 195-214; *Migracje w kontekście bezpieczeństwa i obronności*, red. J. Rajchel, S. Topolewski, Siedlce 2020.

³⁴ W tym kontekście należy przywołać słowa redaktorów „Kultura jest ważna. Bez komponentu kulturowego bezpieczeństwo jest w swej istocie pustym pojęciem, gwarantującym jedynie biologiczne przetrwanie. Kultura, rozumiana jako utrwalone wzorce i sposoby odczuwania oraz powielania pewnych postaw, a także kultura materialna, wyrażana w różnych formach «pomników» dla tych, którzy odeszli, stanowią «kręgosłup» każdej wspólnoty ludzkiej, niezależnie od jej przynależności cywilizacyjnej”. E. Szyszlak, R. Wiśniewski, R. Zenderowski, *Introduction...*, s. 7.

w publikacji uwzględnione kwestie masowych migracji i ich konsekwencje, depopulacji części społeczności w wyniku występowania niżu demograficznego i przekształcania struktury tych społeczeństw na skutek procesów osiedleńczych ludności z innych obszarów kulturowych czy kwestii funkcjonowania różnych języków w przestrzeni publicznej, zwłaszcza jako urzędowych w skali całego kraju lub pomocniczych w poszczególnych jednostkach administracyjnych. Niemniej uwagi te w żadnym stopniu nie umniejszają rangi i znaczenia publikacji. Książkę *Cultural Security. Theory – Selected Aspects – Case Studies* pod redakcją Elżbiety Szyszlak, Rafała Wiśniewskiego, Radosława Zenderowskiego można polecić szerokiemu kręgowi odbiorców. Przede wszystkim przydatna ona jednak będzie dla specjalistów z zakresu bezpieczeństwa, socjologii, politologii, administracji, zarządzania, stosunków międzynarodowych oraz nauk o kulturze i religii.

Bibliografia / References

- Bezpieczeństwo i wolność jako kategorie kulturowe i społeczne. Zbiór prac*, red. J. Dębowski, Siedlce 2004.
- Bezpieczeństwo państwa w wymiarze społeczno-politycznym. Wybrane zagadnienia*, red. M. Jurgilewicz, M. Delong, Rzeszów 2020.
- Bobryk A., *Die Fesseln der Geschichte. Erinnerungskonflikte in Litauen*, „Osteuropa” 2020, nr 1-2.
- Bobryk A., Kalita C., *Policy and the national minorities in Poland. Social and philosophical aspect*, „Austrian Journal of Humanities and Social Sciences” 2015, nr 11-12.
- Bobryk A., Kurcz Z., *Polityka etniczna Litwy*, [w:] *Polityka etniczna współczesnych państw Europy Środkowo-Wschodniej*, red. H. Chałupczak, R. Zenderowski, W. Baluk, Lublin 2015.
- Bobryk A., *Postawy Polaków wobec uchodźców w świetle publikacji „Gazety Wyborczej” i „Naszego Dziennika”*, [w:] *Kryzys migracyjny. Perspektywa społeczno-kulturowa*, t. I, red. B. Pasamonik, U. Markowska-Manista, Warszawa 2017.
- Bobryk A., *Stosunek społeczeństwa litewskiego do polskich pomników i miejsc pamięci narodowej. Przypadek Oran*, [w:] *Życie społeczne Polaków na Wschodzie. Wybrane zagadnienia*, red. A. Bobryk, Siedlce 2007.
- Bobryk A., *Tożsamościowo-językowy aspekt pisowni nazwisk mniejszości narodowych. Przykład Republiki Litewskiej*, [w:] *Ідентичності народів Центрально-Східної Європи. Колективна монографія*, red. N. Kovalisko, A. Ėkaterinčuk, R. Radzik, L'viv 2018 [Ідентичності народів Центрально-Східної Європи. Колективна монографія, red. Н. Коваліско, А. Єкатеринчук, Р. Радзік, Львів 2018].

- Bobryk A., *Wielojęzyczność w nazewnictwie ulic w aspekcie wielokulturowości dużego miasta. Przykład Wilna*, [w:] *Oblicza dużego miasta: instytucje, organizacje, procesy*, red. B. Cieślińska, Białystok 2019.
- Bobryk A., *Wstęp*, [w:] *Bezpieczeństwo w aspekcie wyzwań współczesności*, red. A. Bobryk, Siedlce 2025.
- Bosco R.M., *Securing the Sacred. Religion, National Security and the Western State*, Ann Arbor 2014.
- Brützel K., *Kulturelle Sicherheit in zweisprachigen Gemeinden am Beispiel der drohenden Nichteinrichtung einer fünften Klasse in Radwor/Radibor 2005*, Bautzen 2024.
- Buchowski K., *Litvomanai ir polonizuotojai. Mitai, abipusės nuostatos ir stereotipai lenkų ir lietuvių santykiuose pirmoje XX amžiaus pusėje*, Vilnius 2012.
- Bylina S., *System bezpieczeństwa narodowego. Aksjonormatywne studium w kontekście teoretycznym i praktycznym*, Siedlce-Drohiczyń 2017.
- Ciekanowski Z., Nowicka J., Wyrębek H., *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, Siedlce 2017.
- Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2006.
- Cieślarczyk M., *Znaczenie kultury bezpieczeństwa dla zrównoważonego rozwoju w wymiarze osobowym i strukturalnym*, [w:] *Bezpieczeństwo społeczno-kulturowe*, red. M. Gębska, P. Majdan, Warszawa 2018.
- Cultural Security. Theory – Selected Aspects – Case Studies*, red. E. Szyszlak, R. Wiśniewski, R. Zenderowski, Lausanne–Berlin 2023.
- Czaja J., *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Kraków 2013.
- Drygiel-Bielińska M., *Litwa wobec mniejszości*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2021, nr 18.
- El Ghamari M., *Balkański tygiel bezpieczeństwa kulturowego. Radykalizacja w Bośni i Hercegowinie*, „Studia Orientalne” 2018, nr 1.
- El Ghamari M., *Bezpieczeństwo kulturowe a kulturowe uwarunkowania prowadzenia działań zbrojnych w regionie MENA*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2018, nr 15.
- Europa w dobie przemian. O wielokulturowości i bezpieczeństwie*, red. C. Smuniewski, R. Kobryński, Warszawa 2016.
- Gierszewski J., Drabik K., Pieczywok A., *Bezpieczeństwo kulturowe w trakcie zmian społecznych*, Warszawa 2020.
- Gierszewski J., Pieczywok A., Piwowarski J., *Wyzwania i zagrożenia w obszarze bezpieczeństwa kulturowego*, Toruń 2020.
- Glen A., *Poznanie bezpieczeństwa podmiotu. Prawda, metafory, myślenie, język*, Siedlce 2025.
- Integration and exclusion. Linguistic rights of national minorities in Europe*, red. E. Kuzborska, Vilnius 2016.
- Jagiello-Szostak A., Szyszlak E., *Bezpieczeństwo kulturowe Republiki Serbii*, [w:] *Republika Serbii. Aspekty polityki badawczej i międzynarodowej*, red. A. Jagiello-Szostak, Wrocław 2016.
- Jarmoszko S., *Społeczne konteksty i konstrukty bezpieczeństwa (z zagadnień socjologii bezpieczeństwa)*, Siedlce 2025.

- Jaroszyńska M., *Bezpieczeństwo kulturowe Europy w XXI wieku*, Warszawa 2016.
- Jemiolo T., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, „Przedsiębiorstwo przyszłości” 2016, nr 27.
- Kopczewski M., Landmann T., *Bezpieczeństwo kulturowe państwa. Regulacje prawne – geneza problemu*, [w:] *W trosce o bezpieczne jutro. Reminiscencje i zamierzenia*, cz. 2, red. A. Bolewski, J. Farysej, Poznań 2018.
- Korporowicz L., *Bezpieczeństwo kulturowe w rozwoju zrównoważonym*, „Edukacja Międzykulturowa” 2018.
- Kosiorek P., Szydysz M., Szyszlak E., *Between secularity and ultra-orthodoxy. The cultural conflict between Hilonim and Haredim and its impact on Israel's cultural security*, „Historia i Polityka” 2024, nr 48.
- Kozera A., *Bezpieczeństwo kulturowe Polski*, [w:] *Polska bezpieczna czy nie? Służby specjalne – wojsko – dyplomacja w XX i XXI wieku*, red. M. Siewier, Częstochowa 2023.
- Krzewniak D., *Kultura bezpieczeństwa informacyjnego młodzieży w kontekście patrotreści zamieszczanych w internecie*, Siedlce 2023.
- Kultura bezpieczeństwa w teorii i praktyce*, red. J. Gierszewski, M. Kubiak, Toruń 2019.
- Kulturowe, edukacyjne i organizacyjne aspekty bezpieczeństwa w trzeciej dekadzie XXI wieku*, red. J. Kręcikij, S. Mazur, T. Rubaj, Kalisz 2025.
- Kulturproduktion in der Migrationsgesellschaft. Herausforderungen für Kulturinstitutionen und Kulturpolitik*, red. J. Schneider, J. Oltmer, A. Pott, A. Schmitz, Bielefeld 2024.
- Kuzborska-Pacha E., *Sytuacja prawna mniejszości narodowych na Litwie w kontekście międzynarodowych i ponadnarodowych standardów ich ochrony*, Warszawa 2012.
- Lubicz-Miszewski M., *Kresowe projekty edukacyjne na rzecz umacniania bezpieczeństwa kulturowego*, Jawor 2018.
- Martusewicz-Pawlus E., *Euroislam „contra” islamizm. Drogi i bezdroża bezpieczeństwa obywateli Unii Europejskiej*, Warszawa 2020.
- Michałowska G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997.
- Migracje w kontekście bezpieczeństwa i obronności*, red. J. Rajchel, S. Topolewski, Siedlce 2020.
- Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej*, red. S. Dudra, B. Nitschke, Kraków 2010.
- Oleksiewicz I., *Prawne ujęcie polityki bezpieczeństwa społeczno-kulturowego Polski*, [w:] *Bezpieczeństwo pozamilitarne Europy w XXI w.*, red. I. Oleksiewicz, Rzeszów 2020.
- Piwowarski J., *Nauki o bezpieczeństwie. Kultura bezpieczeństwa i redefinicja środowiska bezpieczeństwa*, Warszawa 2020.
- Polityczne i społeczno-kulturowe determinanty bezpieczeństwa. Ujęcie interdyscyplinarne*, red. K.D. Szulborski, D.M. Mościcka, K.J. Świdzińska, Olsztyn 2015.

- Raczyńska E., *Transformacja systemowa a odbudowa struktur cerkiewnych*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2022, nr 19.
- Stefanowicz M., *Polityka etniczna Litwy*, Kraków 2019.
- Stolarczyk M., *Iran. Państwo i religia*, Warszawa 2001.
- Topolewski S., *Europa w obliczu zagrożeń terroryzmu islamskiego*, [w:] *O terroryzmie jako zagrożeniu dla bezpieczeństwa społecznego*, red. A. Indraszczyk, M. Lipińska-Rzeszutek, Warszawa 2017.
- Topolewski S., Żarkowski P., *Współczesny wymiar bezpieczeństwa narodowego (wybrane zagadnienia)*, Siedlce 2015.
- Walczak J., *Mniejszości narodowe i etniczne w aspekcie bezpieczeństwa RP*, [w:] *Bezpieczeństwo społeczno-kulturowe*, red. M. Gębska, P. Majdan, Warszawa 2018.
- Wielość kultur: między dialogiem a konfliktem*, red. V. Gul-Rechlewicz, Kielce 2018.
- Włodkowska A., *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa*, red. K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Warszawa 2009.
- Współczesne bezpieczeństwo i kultura bezpieczeństwa*, red. A. Filipek, B. Gałek, Siedlce 2014.
- Współczesne bezpieczeństwo kulturowe*, red. P. Żarkowski, S. Topolewski, Siedlce 2014.